

ZSARNÓCZKY MARTIN

A KOMPATIBILITÁS FONTOSSÁGA AZ AKADÁLYMENTES TURIZMUS SPECIÁLIS SZEGMENSÉBEN / THE IMPORTANCE OF COMPATIBILITY IN THE SPECIAL SEGMENT OF ACCESSIBLE TOURISM

Összefoglalás

Az Európai Unió területén az akadálymentes turizmusra napról napra egyre több figyelem irányul, aminek következtében a turizmusban részt vevők és döntéshozók várhatóan nagyobb szerepet fognak ennek az újraértelmezett szegmensnek tulajdonítani. Az akadálymentes turizmus fogalmi határai mára kitágultak, és a terminológiai átcímkezők megpróbálnak a társadalom egészét érintő mentális akadálymentesítésben szerepet vállalni, hiszen az akadálymentes turizmusba tartozók teljes létszáma minden 5. európai polgárt érinthet valamilyen szinten. A turizmus szegmens besorolási látenciája viszont ennél is nagyobb lehet. Az akadálymentes turisták közé sorolandó fogyatékkal élők csoportjainak teljes létszáma jóval többnek és szofisztikáltabbnak tekinthető a statisztikákban szereplő tényadatoknál. A turizmus számára fontos kérdésnek tekintett veleszületett vagy szerzett fogyatékoság kérdését, vagy csupán a szakemberek számára felismerhető nem vizuális fogyatékoságot az adatbázisok egyáltalán nem tartják nyilván. Jelen kutatás kereteiben egy, az akadálymentes turizmuson belüli niche szegmens sajátosságai kerültek a vizsgálat fókuszába.

Kulcsszavak: kohézió, akadálymentes turizmus, fogyatékkal élők, parasport
JEL: I31, L19, M31, O52, Z32

Abstract

Within the European Union, increased attention is paid to accessible tourism, and it is foreseen that tourism stakeholders and decision makers will put more emphasis on this re-defined sector. As of today, the terminology of accessible tourism had widened significantly; the terms used in the sector were re-defined to be able to contribute to the mental accessibility of the whole society; this was needed because, due to various reasons and at different levels, one

out of every 5 people in the EU belongs to the demographic group of tourists with special needs. Furthermore, the classification latency of the tourism sector can be even greater. The total number of people in the group of tourists with special needs is far bigger and more sophisticated than indicated by the statistical data, because these datasets typically do not differentiate between hereditary and acquired disabilities and usually do not keep records of non-visible impairments, recognizable only for experts. The current research focuses on the characteristics of a special niche segment within accessible tourism.

Keywords: cohesion, accessible tourism, people with disabilities, parasport

Bevezetés

Az akadálymentesség fogalmának tartalma átalakuláson megy keresztül, amely elsődlegesen nem problémaként, hanem pozitív hatásokkal együtt járó feladatként tekint a jelenségre. Az ENSZ égisze alatt működő Turisztikai Világszervezet korábbi jelentése alapján a társadalom tagjai nagyobb mértékben érintettek az akadálymentességben a fogyatékosok által, mint azt a szakértők elgondolták. Mára több mint a globális lakosság 15%-a valamilyen módon kapcsolatban lehet a fogyatékosok formáival, ami azt jelenti, hogy 1 milliárd ember bizonyosan érintetté vált (UNWTO, 2013). Ez a meglepő adat új kérdéseket indukálhat, ezért a további kutatások szempontjából fontos tisztázni, hogy a fogyatékosokkal élő embereknél a fogyatékosok meghatározása egy olyan fizikai vagy mentális állapotot jelent, amelyben a testi károsodások hátránya, a cselekvésben történő testi korlátozások és bizonyos élethelyzetekben történő részvételi szándék következtében „akadályok” léphetnek fel. A társadalom akadálymentes csoportjai számára a fogyatékosok formái sokfélék lehetnek, amelyek bizonyos esetekben az épek számára nem is tűnnek teljesen egyértelműnek. A mozgáskorlátozottak, a gyengén látók, a sikek, a fejlődési rendellenességgel, az értelmi zavarokkal, a tanulási problémákkal, a hosszú távú egészségügyi problémával rendelkezők mellett ebbe az akadálymentes társadalmi csoportba tartoznak a művésztagokkal, az allergiákkal és/vagy egyéb érzékenységgel küzdők, a nem látható fogyatékosokkal élők, a szociális problémákkal rendelkezők, a társadalmilag kiszolgáltatott csoportok, a hátrányokat elszenvedők, a kis gyermeküket egyedül nevelő szülők, valamint az idős emberek (ZSARNOCZKY, 2017).

A témával foglalkozó korábbi kutatások eredményei bemutatták, hogy az akadálymentes csoportokban fogyatékosokkal élő emberek nem képeznek egy nagy homogén csoportot, hanem többféle egyedi jellegzetességgel rendelkező heterogén egyének alkotják azt (ZSARNOCZKY, 2017). Abban az esetben, amikor az egyéni

cselekményfolyamatok összessége elér egy szignifikáns szintet, akkor már társadalmi jelenségről beszélhetünk. Ennek a helyzetnek a tisztázásához szükséges megérteni, hogy orvosi szempontból a szakemberek megkülönböztetnek veleszületett fogyatékossgot, amely a gének okozta, és ezáltal a születés előtti fejlődés során vagy a születés pillanatában fellépő elváltozás következtében létrejött fogyatékossgot jelent, illetve a szerzett fogyatékossg másik csoportját, amelyen belül a születést követő élet során, valamilyen behatás következtében kialakuló, külső okra vezethető vissza az egyén kialakult állapota. A fogyatékossggal élők megkülönböztetett két csoportja között az akadálymentesítési célokkal kapcsolatosan eltérő igények és megközelítések merülhetnek föl. A kommunikációs folyamatok során a szerzett fogyatékossggal élők körében, pozitív hozzáállás esetén, olyan rugalmas kétirányú társadalmi kommunikáció alakítható ki, amelyben a nem fogyatékossggal élő, de az akadálymentes területeken foglalkoztatott szakemberek számára a problémák maradéktalanul megismertethetők. A veleszületett fogyatékossggal élő csoportok és az akadálymentes csoportokat kiszolgáló személyzet számára viszont elengedhetetlen a szakértői tudást igénylő képességek elsajátítása, mivel a legtöbb helyzetben egyedi megoldások alkalmazására lehet szükség a minél magasabb életminőség eléréséhez. A jobb életminőség hozzáférhetősége szempontjából az akadálymentes társadalmi csoportok többnyire ugyanazokban a gazdasági szegmensekben vesznek részt, mint a lakosság többi része, sőt bizonyos esetekben még túl is reprezentálhatják magukat az adott körülményeik miatt. Az elérhető európai statisztikai adatbázisok (EUSTAT, 2018) adatainak elemzése alapján az Európai Unió egyes tagállamaiban nem mutatkozik különbség a fogyatékossg helyi sajátosságát és jellegét illetően, csupán a rendelkezésre álló környezet jellemzői térhetnek el egymástól. A nyilvános adatbázisok adataiból megállapítható, hogy az európai uniós tagállamok az akadálymentes szolgáltatási lehetőségeiket tekintve a fejlődés különböző fokán állnak (EC, 2017). A kötelező európai direktívákat, előírásokat tekintve megfelelnek az általános szakmai elvárásoknak, viszont a gyakorlati alkalmazást illetően vannak jobban és kevésbé jól prosperáló tagállamok. Ezen túlmenően a turizmus ipara egy olyan közös területet jelenthet, amelyben a tagállamok társadalmi viszont egységesen is érintettek lehetnek.

Anyag és módszer

Jelen kutatásban egy, az Európai Unió területén még viszonylag kevés kutatási előzménnyel rendelkező turizmusterület, az újragondolt akadálymentes turizmus jelensége kerül a vizsgálat fókuszába. A szekunder kutatási munka során a szakirodalom feldolgozásakor kiderült, hogy az akadálymentes turizmus területe változásokon ment keresztül az elmúlt

évtizedben. Korábban a fogyatékossgal élők turisztikai szokásai kerültek túlnyomóan a vizsgálatok középpontjába, pedig az ahhoz párosuló életminőségi szempontok is prioritást kellene, hogy élvezzenek. Az Európai akadálymentes cselekvési terv 2015-ös bevezetése óta új definíciók, illetve új tartalmi csoportok kerültek be az akadálymentesség elnevezésébe, amelynek hatására e célcsoport nagysága is jelentősen kiszélesedett. A kutatási munka során az akadálymentes turizmus jelentőségét, a fogyatékossgal élők csoportjait és a turizmus működésének egymásra gyakorolt hatásait vizsgáltam. A primer kutatásban nyári edzőtábort végző parasportolókkal, és azok hozzátartozóival készített interjúk eredményei kerülnek bemutatásra. A kutatás megállapításai új megközelítésben kínálnak hasznos információkat, amely az akadálymentesség témájával foglalkozó szakemberek számára további kutatási területeket, a turisztikai szakemberek számára pedig célzottabb fejlesztéseket, a befektetők számára pedig jobban átgondolt beruházásokat indukálhatnak.

Életminőség-kutatások a turizmus speciális szegmensében részt vevők között

A fogyatékossgal élőkkel kapcsolatos kutatások korábban kifejezetten az élethelyzet-minőséget és ahhoz kapcsolódva döntően objektív tényezőket tartalmaztak, mint például a *GDP*, *GDI*, *HDI*. Az akkori kutatások eredményeképpen több olyan megállapítás is született, amely a fogyatékossgal élők számára nem tartalmazott helyzetükre kedvező változást, illetve a társadalom részéről sem váltott ki komoly változtatási szándékot irányukba. Az akadálymentesítés korai koncepciójában viszont később már szerepet játszott az életminőség-kutatások szubjektív elemeinek a fókuszba kerülése. A fogyatékossgal élők számára ugyanúgy, mint más társadalmi csoportok részére fontossá vált az életminőséghez szorosan kapcsolódó elégedettség, boldogság, biztonsági faktorok és az érzelmek szerepe (DIENER et al., 1995). Az ilyen célzott típusú szubjektív életminőség-kutatások alkalmával kapott nagyobb nyilvánosságot, hogy a fogyatékossgal élők számára is az olyan egyéb tényezők, mint az oktatás, az egészségügyi helyzet, az emberi kapcsolatok és a környezet infrastruktúrája (ZSARNOCZKY, 2018a) kiemelt faktorként szerepelhetnek. Világossá vált, hogy a testi funkciócsökkenést, amely szubjektíven negatív hatással lehet az egyéni életminőségre, más minőségi tényezők képesek pozitívan kompenzálni. Ugyanakkor ez nem egyértelműen értendő minden fogyatékossgal élő társadalmi csoportra. Az életminőség-kutatások kevésbé foglalkoznak olyan speciális csoportokkal, mint az autisták vagy a szellemi fogyatékosok.

Az akadálymentes turizmus komplex szemléletet igénylő tevékenység, melyben az akadálymentesítettség lehetőségének a bárki számára igénybe vehető szándéka biztosíthatja a legszélesebb társadalmi elérhetőséget. Az akadálymentes turizmus folyamatai során nemcsak a turisták, hanem minden résztvevő számára egyetemes cél, a saját

esetleges fogyatékosági formájától függetlenül, hogy bármilyen turisztikai desztinációba eljuthasson, és ott bármilyen turisztikai szolgáltatást igénybe vehessen (ZSARNÓCZKY, 2018b). Az akadálymentes turizmus ezirányú célját, azaz a teljes akadálymentesítés elvét a fizikai környezetben, az univerzális dizájn elnevezésű tervezési koncepció alkalmazásával lehet legegyszerűbben megvalósítani (DARCY et al., 2009; BUHALIS et al., 2012). Sajnálatos módon a fogyatékoság összes formája vizuálisan azonnal nem ismerhető fel egyszerűen minden érintett számára. A témával foglalkozó szakemberek ismerik a rejtett, azaz a vizuálisan nem felismerhető fogyatékoságok azon típusait, amelyek többnyire műtéti eltávolítások vagy korszerű művétagok használatából adódhatnak. Az akadálymentes turizmussal foglalkozó szakértők a rejtett fogyatékkal élők sokaságát legalább ugyanakkorára becsülik, mint a vizuálisan érzékelhető fogyatékosággal élők számát. Megállapítható, hogy a fogyatékosággal élők teljes csoportja jóval nagyobb számú, mint a csupán vizuálisan érzékelhető csoportot alkotók száma.

Az európai akadálymentes turizmus színvonala érdekében az Európai Unió az adott témával foglalkozó szakemberei nagy gondot fordítanak mind a hozzáférhető információs rendszerek (*AIS*), mind a fizikai környezet elérhetőségére (EC, 2014). Az *AIS*-rendszerek fejlesztése során nemcsak a feliratok, piktogramok egységes szabványosítására jelentetnek meg állásfoglalásokat, hanem a digitális és infokommunikációs technológiákban a mobil applikációk, képi szemléltetőeszközök, betűtípusok és színek összhangjára is, amely teljes mértékben megfelel a globális kommunikációs elvárásoknak. Az akadálymentes turizmus folyamataiban a fizikai környezetben lévő infrastruktúra nem ugyanazokkal az adottságokkal bír, amelyet a társadalom többsége elvár. Az akadálymentesített környezet jóval többet jelent, mint annak fizikai láthatósága. Ide sorolható a megközelíthetőség feltétele, a helyben rendelkezésre álló eszközök elérhetősége, a használat felismerhetősége és a biztonság, amely túlmutat a környezet leegyszerűsített használatán (BUJDOSÓ et al., 2008). Az akadálymentes turizmus egyik ilyen speciális infrastrukturális eleme a közlekedési szolgáltatások elérhetősége. A közlekedés cselekménye során a vonzerő megközelíthetősége egy olyan prioritás, amely a turisztikai motivációt nagy mértékben befolyásolhatja. Számos esetben a turisztikai szakemberek az akadálymentesség területi igényét kizárólag a mozgáskorlátozottak számára mérik fel. Amint az a bevezetőben kifejtésre került, a mozgáskorlátozottak mellett jóval szélesebb az a társadalmi kör, amely a rendelkezésre álló közlekedési lehetőségeket használni kívánja. Ráadásul az akadálymentes közlekedési infrastruktúra használata nem csupán egy kiegészítő eszközt vagy annak használatát jelentheti, hanem olyan segítő/segítség meglétét, aki lehet egy rendelkezésre álló személyzet, de semmiképpen nem a fogyatékkal élő kísérője.

A turizmus ipari szemszögéből nézve az akadálymentes turizmus szegmense korábban lényegileg a rokonok és ismerősök látogatására (VFR) korlátozódott. Elmondható,

hogyan Magyarország európai uniós csatlakozása óta kapott lendületet ennek a turisztikai területnek az elindulása, a megvalósított pályázatok kötelező akadálymentesítési fejlesztései okán. Értelemszerűen a szűk területre koncentrálódó korábbi VFR-turizmus gyakorlata során a meglátogatott helyszín elő tudott készülni az esetleges speciális igényekre, és ez fajta gyakorlat ismétlődése nem okozott problémákat. Jelen pillanatban a fogyatékossgal élők megjelenése a turizmusban egyre gyakoribbá vált, mert a különféle szolgáltatók is elkezdtek felismerni a piaci kiszámíthatóságban rejlő lehetőségeket. Az akadálymentes turisták többnyire nem egyedül utaznak, hanem minimum egy fő kísérel, így bevétel szempontjából is kedvezőbb a szabadidős tevékenység hatása (ZSARNÓCZKY, 2017). Ráadásul az akadálymentes turisták szívesen utaznak főszezonon kívül is, így egyre több szállodának van többféle akadálymentesített szobája (Hotel Panda Budapest), amely nagyobb vonzerőt is jelenthet. A speciális igények az innovatív települések számára pedig egy olyan kiaknázandó lehetőséget biztosíthat a szegmens felbukkanása, amelynek okán akár kiemelten is kezelhetik a turisztikai fejlesztési koncepciójukban (HEOL, 2018).

Eredmények

Jelen kutatást előkészítendő már készült több korábbi kutatási eredmény a mátrai egészségturisztikai lehetőségeket és akadálymentes turizmust érintően. Ezekben az anyagokban több főbb megállapítást említettek az interjúalanyok. Korábban megállapításra került, hogy a vidéki nyugodt környezet, ahol a turisták együtt élhetnek a természettel, nagyon közkedvelt az eltérő generációs turisták körében is (ZSARNÓCZKY, 2018b). Különösen a Mátra-vidék és környéke számít kiemelt vidéki célterületnek számukra, ahol a természeti környezet mellett egészségturisztikai termékeket, wellness és rehabilitációs szolgáltatásokat is igénybe tudnak venni. A Mátra turizmuskonceptiója előremutató, mindazonáltal Magyarország területén kevés kifejezetten az akadálymentes turizmussal foglalkozó vagy azt támogató vállalkozás található.

A jelen kutatás adatgyűjtéséhez és a kutatási helyszínül ismételt az Észak-Mátrában található parádsasvári Matra Resort komplex turisztikai szolgáltató került kiválasztásra. A Matra Resort egy magyarországi akadálymentes turisztikai jó gyakorlatnak számít, hiszen tevékenységüket egy 2011 óta folyamatosan megvalósuló professzionális tervezési és előkészítési munka előzte meg. Nagy siker a Matra Resort egészségturisztikai koncepciójában részt vevő szolgáltatók számára, hogy 2017-ben Magyarországról elsőként rendelkezhetek regisztrált tagsággal és minősítéssel az *ENAT*, a *Pantue* és *Europe For All* európai akadálymentes turizmussal foglalkozó szakmai szervezeteknél.

A kutatásban közreműködő szervezetek a Magyar Karate Szakszövetség, a Stabilitás Sport Klub, a Budo Sport Akadémia Alapítvány és a Mozgáskorlátozottak Halassy Olivér SC tagjai voltak. Az interjúk során azok az általános megfogalmazások kerültek elsőként a középpontba, amelyek az akadálymentes turizmusban részt vevők és az akadálymentes turizmust irányítók szempontjából kiemelt fontossággal bírhatnak. A kutatás lényegét jelentő félig strukturált interjúk 3 akadálymentes turizmusban érdekelt csoporttal készültek. Az interjúk az alábbi sorrendben készültek el; az akadálymentes turizmusnak helyt adó desztináció részéről a település vezetőjével, az akadálymentes turizmust szervezők részéről a küldő szervezetek irányítóival, az akadálymentes turizmusban részt vevők részéről pedig a parasportolókkal és az őket támogató családtagokkal.

A félig strukturált interjúk az alábbi információk összegződéseként jöhetnek létre:

- objektív információk; az adatok, amelyek megbízhatók és ellenőrizhetők;
- szubjektív információk: a mögöttes tartalmak, amiket a résztvevő neki tulajdonít;
- szcenikus vagy szituatív információk: a turisztikai szituáció élménye a döntő, az adatok másodlagosakká válhatnak.

A felvett interjúk során arra a kutatói kérdésre fókuszált a kérdező, hogy a hazai akadálymentes turizmus folyamataiban mennyire lehet koncepcionális, azaz tudatos turizmus jelenségről beszélni. A vizsgálatban összesen 23 interjúalany vett részt.

Az alábbiakban a kutatásban részt vevő interjúcsoportok főbb megállapításai kerülnek bemutatásra:

- Az önkormányzat részéről Parádsasvár polgármestere, Holló Henrik elmondta, hogy a település akadálymentes turisztikai koncepciójába sikeresen illeszkedik a parasportolók nyári táborozása. A település nagy energiákat fordít a megfelelő információs infrastruktúra kiépítésére, amelybe az utazás előtti, az utazás alatti és az utazás utáni visszacsatolás is beleértendő. Jelen pillanatban is komoly tárgyalásokat folytatnak a Volán képviselőivel, amelynek keretében egy olyan közlekedési folyamatlánc kialakítását szeretnék elérni, amelyben az akadálymentes turisták az indulási helyükről egy egymással kompatibilis közlekedési folyamatban vehetnének részt. Értelemszerűen ebben a közlekedési folyamatláncban a turisztikai szolgáltatás végén a kiindulópontra térhetnének vissza a turisták.
- A szakszövetségek vezetői fontosnak tartották elmondani, hogy a turisztikai lehetőségeikhez különféle támogatásokban részesülnek. A támogatások minél jobb felhasználása érdekében saját maguk szervezik meg utazásaikat, és a legtöbb esetben vízparti vagy olyan természetközeli helyszíneket keresnek, mint a Mátra. Számukra kiemelt feladatot jelent a társadalmi szemléletformálás, mert úgy tapasztalják, hogy a társadalom ép része hiányos és részinformációkra építi a fogyatékkal élő társaikkal

kapcsolatos sztereotípiáit. Ennek érdekében a nyári tábor alkalmával külsős érdeklődők részvételével folytatnak nyitott edzéseket, amely segíthet a számukra megfelelő társadalmi szemlélet integrálásában. Reményeik szerint ez egy olyan közös társadalmi érdeké válhat így minden érintett csoport részéről, amelynek során csak pozitív eredmények várhatók. Kiemelték még, hogy az akadálymentes turizmus során nagyon fontos az online turisztikai szolgáltatók és adatbázisok elérhetősége, hiszen például a parasportolók számára fontos azoknak a speciális feltételeknek és ajánlatoknak a megismerése, amelyet a különféle szolgáltatók nyújtanak.

- A parasportolók egyöntetűen megjegyezték, hogy előnyben részesítik a vidéki és a természeti élményekben gazdag desztinációkat az urbánus helyszínekkel szemben. Véleményük szerint a turisztikai szolgáltatók, pár kivétellel, nincsenek felkészülve a fogyatékkal élő turisták fogadására. Sok esetben maguk sem rendelkeznek megfelelő információkkal a saját turisztikai helyszíneik adottságaival és az akadálymentes szolgáltatások igénybevehetőségével kapcsolatban. Nagyon szeretnék egyenlő bánásmód által olyan turisztikai programokon is részt venni, ahol a társadalom ép csoportjai nagy számmal képviseltetik magukat. Sok esetben tapasztalják, hogy a desztinációkban megtalálható egyéb programlehetőségekről késve vagy csak utólag értesülnek. Szívesen osztanák meg tapasztalataikat és elképzeléseiket a turisztikai szolgáltatókkal is, viszont erre nem igazán vannak nyílt fórumok. Felhívják a figyelmet, hogy a szálláshelyeken meglévő akadálymentes szobák szigetszerű kialakítása még nem jelenti az egész desztináció gyakorlati akadálymentes megközelíthetőségét. Általánosságban elmondható, hogy szeretnek a már jól bevált helyszínekre visszamenni, és előszeretettel vesznek részt a korábbi törzsvendég-programokban.

Az interjúk eredményeiből megállapítható, hogy a hazai akadálymentes turizmus folyamataiban részt vevő csoportok konkrét véleménnyel rendelkeznek. Az eddigi tapasztalataik, illetve a jövőre vonatkozó elképzeléseik megerősítik a hazai turizmus akadálymentes szegmensének fontosságát. A kutatás jelen pillanatában az eltérő csoportok más megközelítéssel szemlélik a fellépő problémákat, de mindenképpen szeretnék azokat konszenzus keretében megoldani. A társadalom ép részének is szükséges lehet egy hasonló tudatos közeledési koncepció kialakítása, hiszen az Európai Unió kohéziós politikájában kiemelten szerepel a különféle társadalmi csoportok egyenlő esélyeinek elérése.

Következtetések

Az Európai Unió akadálymentességi programja olyan összetett stratégiai célokat határoz meg, amelynek során a társadalom akadálymentes csoportjai egyre nagyobb súllyal tudják magukat képviseltetni a jövőben. Az Európai Unió tagállamai különféle módon viszonyulnak a fogyatékkal élők társadalmon belüli növekvő szerepéhez, ami részben a saját kulturális szokásaikból adódik. Ezek a sajátos nemzeti nézőpontok eltérő válaszokat adnak az akadálymentesítési folyamatok elmélyítését illetően, de a fogyatékkal élőkkel való megfelelő törődés közös társadalmi felelősséget is jelent. A turizmus ipara egy olyan közös területet jelenthet az abban érdekelt számára, amelynek keretében a társadalom ép tagjai is megismerhetik a fogyatékkal élők preferenciáit. A hazai akadálymentes turizmus iparában viszonylag kevés szolgáltató tevékenykedik, pedig a turisták részéről komoly igény mutatkozna a vízparti és a természetközeli szolgáltatói kínálat megismerésére. A fogyatékkal élők szeretnék a kialakult sztereotípiákat megváltoztatni, ezért az integrált szabadidős programjaik keretében olyan társadalmi szemléletváltozást szeretnének elérni, ami az Európai Unió kohéziós politikájában is nagy súllyal szerepel.

Hivatkozott források

- BUHALIS, D. – DARCY, S. – AMBROSE, I. (2012): *Best Practice in Accessible Tourism – Inclusion, Disability, Ageing Population and Tourism*. Bristol, Channel View Publications. pp. 39–59.
- BUJDOSÓ, B. – KEMÉNY, F. (2008): *Fogyatékoság és rehabilitáció*. Budapest, Nemzeti Szakképzési és Felnőttképzési Intézet, pp. 8–24.
- DARCY, S – DICKSON, T. (2009): A Whole-of-Life Approach to Tourism: The Case for Accessible Tourism Experiences. *Journal of Hospitality and Tourism Management*, Cambridge University Press. 16(1), 32–44.
- DIENER, E. – DIENER, M. (1995): Cross-cultural correlates of life satisfactions and self esteem. *Journal of personality and Social Psychology* 68. pp. 653–663.
- EUROPEAN COMMISSION (2014): *Economic Impact and Travel Patterns of Accessible Tourism in Europe – Final Report*. Brussels. pp. 24–28.
- EUROPEAN COMMISSION (2015): *Accessible Act*. <https://eur-lex.europa.eu/legalcontent/HU/TXT/HTML/?uri=CELEX:52015PC0615&from=EN> Letöltés dátuma: 2018. 10. 08.

- EUSTAT (2018): *Disability statistics - access to education and training*. https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Disability_statistics_-_access_to_education_and_training Letöltés dátuma: 2018. 09. 30.
- HEOL (2018): Egyedülálló kezdeményezés: akadálymentes turizmust kínálnak a sérülteknek. <https://www.heol.hu/vezeto-hirek/akadalymentes-turizmus-1207828/> Letöltés dátuma: 2018. 10. 07.
- UNWTO (2013): *Recommendations on Accessible Tourism for All*. Madrid, World Tourism Organization pp. 3.
- ZSARNOCZKY, M. (2017): *Accessible tourism in the European Union*. In: Kamila Borseková, Anna Vanová, Katarína Vitálisová (szerk.) 6th Central European Conference in Regional Science „Engines of Urban and Regional Development”: Conference Proceedings. Banská Bystrica: Faculty of Economics, Matej Bel University in Banská Bystrica. pp. 30–39.
- ZSARNOCZKY, M. (2018a): *Subjective life quality research among elderly people in one of the happiest hungarian towns*. Book of Papers of 6th Master Class on EU Cohesion Policy. Brussels, European Commission. pp. 66–75.
- ZSARNÓCZKY, M. (2018b): *Generációs sajátosságok vizsgálata turizmusfogyasztási szokások alapján*. In: Fata Ildikó, Kissné Budai Rita (szerk.) *Emberközpontú tudomány: Tanulmánykötet a Magyar Tudomány Ünnepe alkalmából*. Budapest: Tomori Pál Főiskola, pp. 256–265.

Szerző

Zsarnóczky Martin
PhD
Egyetemi docens
Kodolányi János Egyetem
martin@kodolanyi.hu